

POPUNJAVANJE PRAZNINE*

Moderno vreme je donelo istinski preporod istorije filozofije koji se podudara sa sticanjem svesti da je ona „nešto najbitnije u istoriji sveta“, odnosno da je bavljenje njome isto što i bavljenje filozofijom samom. Te odredbe potiču od Hegela, a sa njima i veliki zamah istraživanja u oblasti istorije filozofije koja nije bila od značaja samo za filozofiju i evropsku kulturu uopšte, već i za sam svet života evropskog čovečanstva. Ovo znači, pored ostalog, da se prema razvijenosti istraživanja u oblasti istorije filozofije može suditi o stanju filozofije u jednoj određenoj kulturi. To, razume se, posebno važi za evropske narode. Ako bi se po ovome sudilo o našoj filozofiji, slika o njoj bi bila sumorna, ako ne i poražavajuća. Na sreću, stanje nije baš takvo, iako je malo knjiga koje su posvećene istoriji filozofije, a što je najgore, malo je vrednih udžbenika, koji, kao i u svakoj drugoj oblasti saznanja, tako i u filozofiji, imaju poseban značaj ne samo za upućivanje u filozofiju, za produblјivanje zanimanja za nju, već i za razumevanje njenog opšteg duhovnog i životnog značaja. To da ih je malo, posebno važi za udžbenike namenjene studentima.

Ukoliko se sve to ima u vidu, onda se može reći da pojava sva-ke vredne knjige iz oblasti istorije filozofije u našoj sredini predstavlja istinski kulturni događaj. Ako je pri tom reč o savremenom i nadahnutom prikazivanju antičke filozofije, kao što je to slučaj sa knjigom Vladimir N. Cvetkovića: *Polis i filozofija (Antička filozofija i njen istorijsko-politički horizont; I – od Talesa do Platona)*, onda je to prava prilika za izražavanje najvećeg zadovolјstva što smo dobili tako potrebnu, ali i tako vrednu knjigu.

Rečeno nedostajanje spisa iz istorije filozofije može se, bar donekle, objasniti onim što potiče iz naše filozofije. Pri tom, nažalost,

* Vladimir N. Cvetković: *Polis i filozofija – Antička filozofija i njen istorijsko-politički horizont*, Tom I, Službeni list SRJ, Beograd, 2000, str. 331.

problem ne nastaje usled strogih merila i visokih zahteva koji bi se postavljali nekome ko se odlučio da piše istoriju filozofije, već zbog jedne vrste isključivosti, odnosno zbog nespremnosti da se izvuku pouke iz činjenice da je filozofija oblast najvećih sporenja i vrlo različitih prilaza, kao i nejednakih uporišta mišljenja, i da su takve razlike nešto razumljivo kada je reč o filozofiji, da su one nešto bez čega se filozofija ne može ni zamisliti, niti bi njen razvoj, pa i njeno širenje uopšte bili mogući. To onda dalje znači da pri vrednovanju određenih pokušaja pisanja istorije filozofije razlike o kojima govorim treba ostaviti na stranu i o dometima takvog napora suditi prevashodno imanentno. Imanentna kritika je i inače ono što filozofija priznaje kao najvažniji oblik ocenjivanja njenih rezultata.

Pre svega treba reći da je Vladimir N. Cvetković, svojim dosadašnjim radom i objavljenim spisima pokazao da poseduje bitne pretpostavke ozbiljnog bavljenja istorijom filozofije. Za uspešno suočavanje sa antičkom filozofijom nije dovoljno samo dobro poznavanje njenog razvoja, već je neophodna i temeljita upućenost u samu filozofiju, u njene osnovne izazove, u njene različite oblasti s jedne strane, i jednako tako, upućenost u celinu razvoja same filozofije, i posebno upućenost u moderni lik i domete filozofije u kojoj se dovršavaju ili bar jasno sagledavaju i pokazuju izuzetne mogućnosti grčke filozofije, odnosno snaga velikog načela na kojem je ona utemeljena od vremena Sokrata i Platona, s druge strane. Na tim temeljima se ona razvija do naših dana, odolevajući nastojanjima savremen filozofije da se nađu drugačiji putevi njenog uspostavljanja. Međutim, čak i pri ostvarivanju te težnje, tog traženja drugačijeg puta filozofije, a ne samo nekog njenog novog lika koji bi se uspostavio na platonovskom putu, filozofija se danas vraća antičkom nasleđu, posebno presokrat-skoj misli kako bi se u njoj najlakše prepoznala priroda filozofiranja koje ne pretpostavlja um kao načelo svog izgrađivanja. Nije teško uveriti se, uvidom u ono što je Vladimir N. Cvetković do sada objavio ili pripremio za objavljivanje, pogotovo uvidom u sadržaj knjige o kojoj ovde govorim, da on istinski ispunjava rečene pretpostavke uspešnog bavljenja istorijom filozofije. Možemo, dakle, reći da se osnova vrednosti njegovog spisa krije upravo u autorovoj temeljnoj filozofskoj obrazovanosti i svestranoj upućenosti u filozofiju.

U „Predgovoru“ Cvetković ističe da je cilj njegovog spisa upućivanje studenata tzv. nematičnih fakulteta i smerova „u osnovne

teorijske pretpostavke, istorijske razloge i povjesno-kulturni smisao antičke filozofije“. Takvi prilagođeni prikazi razvoja filozofije često se izlažu opasnostima uproščavanja i pojednostavljenja čiji je rezultat to da od filozofije ostaje premalo, odnosno da se ona svodi na nekakvo obično, predstavno mudrovanje koje ne može zadovoljiti ni najosnovnije zahteve ozbiljnog upućivanja u filozofiju. Kada je reč o ovoj knjizi (udžbeniku), lako je uočiti da su izbegnute opasnosti kojima se ponekad izlaže prilagođeno prikazivanje filozofije. Autoru je jasno da se mora tražiti određena mera u težnji za razjašnjenima, odnosno da nema nikakvog načina da se filozofija „bez ostatka“ prevede na obično mišljenje. Ta nemogućnost važi i za druge oblike saznanja, ali je ona posebno izražena u filozofiji koja nije samo razumsko, već je u svojim najvišim dometima i umno ili spekulativno mišljenje. Izlaz se mora tražiti ne na putu velikog pojednostavljenja, već u postupnom otvaranju običnog mišljenja prema tom drugačijem pristupu same filozofije. Upućivanje u filozofiju i nije ništa drugo do sticanje te mogućnosti ili zadobijanje slobode i odvažnosti da se od običnog mišljenja načini prelaz, iskorak prema jednom drugačijem načinu saznavanja, osobenom za filozofiju. Bez te odlučnosti ili ohrabivanja na prekoračenje okvira običnog, predstavnog mišljenja, pristup filozofiji, njenim putevima saznanja, ostaje prosto nedostižan. Drugi, možda pogubniji učinak te nemoći jeste istrajavanje u zabludi da je filozofija nešto „najobičnije i najprostije“, nešto što mi jedino preostaje, ako nisam ni za kakav drugi, ozbiljniji poziv, ako nemam dara za umetnost, ako mi je i nauka previše teška i nerazumljiva itd.

Mislim da je Vladimir N. Cvetković našao pravu meru u kojoj ne trpi ni filozofija, ali ni razumljiva potreba za postupnim prekoračivanjem praga običnog mišljenja. U tome i vidim izuzetnu vrednost autorovog napora da filozofiji približi obično razumevanje ne time što će filozofiju utopiti u to razumevanje, već time što će predstavnu svest „ohrabrivati“ da misli i na način filozofije, otkrivajući drugačije mogućnosti samog mišljenja. Filozofiju u najvećoj meri ugrožava nastojanje da se ona u svemu učini dostupnom zdravom razumu, ili, drugačije rečeno, da se povlađuje onoj nespremnosti za izlaženjem izvan okvira takvog razumskog saznanja. Nalaženje mere u svemu tome je od najvećeg značaja i zbog toga što filozofija može biti privlačna onim najboljim koji se u nju upućuju, i kojima je ulaganje

velikog truda kako bi se prekoračili okviri običnog, nepojmavnog ili predstavnog promišljanja, ono najmanje što su spremni da učine – ali samo ako osete ili uvide da filozofija odista pruža neka drugačija, dublja saznanja, da mišljenju otvara nove mogućnosti, da se na njenom, putu stiču saznanja koja su drugim oblicima svesti, a pogotovo predstavnom mišljenju, nedostupna. Ono što filozofiju ugrožava nije neposredno sama težnja za razumljivim, zdravom razumu bliskim razjašnjenjima, nego nedopustivo izbegavanje da se uopšte pristupi određenim problemima, odnosno onim razinama njihovog promišljanja za koje je obično mišljenje sasvim nedovoljno, ili koji su naprosto njemu nedostupni. Ugrožava je to što se u ovom svom popularnom vidu pojavljuje kao oblik svesti koji ne donosi ništa što ne bi bilo dostupno već i običnom mišljenju, a pogotovo drugim oblicima svesti. U meri u kojoj ova knjiga savladava opasnosti prilagođenog prikazivanja istorije filozofije, ona može biti korisna ne samo studentima nematičnih fakulteta, već i studentima filozofije i uopšte svima koji se na višoj razini od one srednjoškolske žele da upute u filozofiju.

Mogućnost da udžbenici, protivno svoj svrsi, postanu čak prepreka valjanom razumevanju nauke i, posebno, njene istorije, i da takvi budu čak i oni koji važe za najbolje – bila je vrlo ozbiljan izazov istraživanjima u današnjoj filozofiji nauke. Ta istraživanja mogu biti vrlo poučna i kada je reč o filozofiji i prikazivanju njene istorije. Naime, kada se pristupa vrednovanju udžbenika iz filozofije, onda se ne može izbeći pitanje u kojoj meri oni mogu predstaviti filozofiju kao značajan ili nezaobilazan oblik svesti koji je u svojoj dugoj istoriji uspešno odolevao izazovima vremena zahvaljujući stalnim promenama bez kojih se to istrajavanje ne bi moglo ni zamisliti. U tom nastojanju poseban značaj ima napor da se filozofija predstavi ne samo kako nekakva učenost, da se njena istorija ne svede na puko podsećanje šta su veliki filozofi mislili o raznim problemima svoje oblasti saznanja, već da se ona prikaže i kao životna snaga, da se shvati kako ona ima ne samo razornu moć u odnosu na svet života, koja se posebno jasno pokazala u antičkim vremenima, nego da ima i moć uspostavljanja i učvršćivanja životnih oblika, kao što je pokazalo moderno vreme kada je postalo uobičajeno da se duh filozofije označava kao iskon novovekovne Evrope, odnosno samog načina uređenja životnih odnosa u njoj. U ovom smislu je, dakle, za ocenu vrednosti udžbenika istorije filozofije veoma važno proceniti u kojoj meri on predočava

studentu sve te različite strane značaja i moći same filozofije, i to ne samo unutar duhovnih oblika, već i kada je reč o zbiljskim životnim odnosima. Razmatranje antičke filozofije iz njenog istorijsko-političkog horizonta, ako je valjano izvedeno, kao što je to slučaj u spisu Vladimira N. Cvetkovića, pruža izvanredne mogućnosti za svestrano pokazivanje značaja filozofije. U suprotnom, ako se ostane samo na predstavljanju različitih učenja velikih filozofa i ako se ne dospe do uvida u životnu moć filozofije, onda se teško može na pravi način pobuditi zanimanje za nju. Još teže je valjano objasniti kao se filozofija mogla od antičkih vremena održati i dalje razvijati do našeg vremena, pobuđujući i danas najveću pažnju i uvažavanje.

Pri pokušaju da se na pravi način istaknu vrednosti ovog rada Vladimira N. Cvetkovića, nipošto se ne bi smela gubiti iz vida ova strana problema. Mislim da se može reći da je autor znalački koristio različite mogućnosti koje se u ovom pogledu pružaju piscu udžbenika antičke filozofije. Pažnja koju je tome posvetio opravdava verovanje da je u svom spisu učinio dovoljno da se shvati značaj filozofije, da se razume kako je ona mogla, u svojoj dugoj istoriji, sačuvati snagu kojom je zračila već u antičko vreme. Treba posebno istaći da značaj filozofije nipošto nije nešto što se prosto podrazumeva, kao kada je reč o umetnosti, ili što je očigledno svakome, kao kada je reč o nauci. Filozofija uopšte nije u tom položaju, odnosno njen značaj i njena životna moć nisu ni razumljivi sami po sebi, niti su očigledni. Zato u filozofiji udžbenik ima poseban značaj u nastojanjima da se pokaže da je upućivanje u njene „tajne“ vredno svakog truda i da se bez takvog napora njome ne može ovladati, niti se uopšte može sagledati njena nezaobilaznost. Postoje različiti načini da se pokaže ta veličina filozofije; o njima najbolje svedoči istorija filozofije, odnosno velika pažnja koju su filozofi posvećivali upravo tom zadatku. Posebno vrednim, kada je reč o udžbeniku o kojem ovde govorim, može se smatrati autorovo nastojanje da se iz različitih uglova osvetli veličina antičke filozofije i da se pokaže njen značaj kako u vremenu u kome je nastala, tako i u celokupnom razvoju filozofije do naših dana. Modernom vremenu, kao nasleđe za budućnost iz antičkog sveta, ostaje upravo njegova velika filozofija. Kako god se ona odnosila prema polisu, kako god filozofija bila razorna u odnosu na nasleđene ili postojeće oblike uređenje života u njemu, snaga filozofije nije se nipošto svodila samo na tu negativnu ili rušilačku ulogu. U modernim vremenima, razume se u novom,

izmenjenom liku, ali bitno kao baština antičke duhovnosti, filozofija se pojavljuje kao temelj uređenja novovekovnog sveta. U ovom smislu se i govori o tome da je moderni svet života, a ne samo onaj duhovni, začet u antici, u njenoj velikoj filozofiji.

Pojavom ove knjige, kao što sam nastojao da pokažem, biće na najbolji način uklonjena jedna očigledna praznina, odnosno biće zadovoljena jedna značajna potreba koja se u našoj filozofiji oseća kada je reč o udžbeničkom prikazivanju antičke filozofije.